

**HÖGSKOLAN
I GÄVLE**

2010-09-23

Akademien för hälsa och arbetsliv
Avdelningen för socialt arbete och psykologi

Fältförlagda studier

7,5 HP

Rapport baserad på fältförlagda studier vid

Kvinnohemmet Rosen

Lärare:

Monica Andersson

Katrin Cidrér

Hjördis Flodström Enquist

Barbro Josefsson

Studenter:

Jonas Godin

Linda Kristoffersson

1. Inledning

Våra fältstudier har genomförts vid Kvinnohemmet Rosen i Storvik. Rosen är ett privatägt hem för vård och boende (HVB) med en liten personalgrupp på under tio personer. Kvinnorna kan placeras på Rosen enligt SoL, LVM, LVU, på kontraktsvård eller vårdvistelse (§56 KvaL). Inskrivning sker endast om kvinnan, oftast och mest önskvärt vid eller efter ett studiebesök, tror att behandlingen kommer att passa henne och väljer att komma till Rosen. Gästerna (de inskrivna) har alla någon form av missbruksproblematik, men fokus i behandlingen ligger på något som kallas destruktiva livsmönster. Under behandlingen får kvinnorna möjlighet att lära sig se och känna igen sina egna mönster och vad som styrts deras handlande fram till nu. Grundfilosofin är AA:s 12-stegsprogram (Minnesotamodellen), men behandlingen utgår i stora delar från det kanadensiska programmet Step in to action med de så kallade kärnberoendena. Dessa kärnberoenden (core-addictions) är makt och kontroll, sensationslystnad, behov av trygghet även om det är en falsk trygghet och behov av lidande (Karlsson, 2010, s. 17). Tiden efter inskrivning kommer för gästen att handla om att landa och att knyta an till personalgruppen och de övriga boende. Gästerna pressas inte att prestera något i grupp den första tiden utan personalen ser till att finnas där utan att jaga gästerna. Enskilda samtal är inget som förekommer på Rosen utan gästerna uppmanas istället att vara i känslan och att föra upp sina tankar inför gruppen. På så vis tas gruppens resurser till vara och kvinnorna lär av varandra. Detta och att behandlingen sätter individens process i centrum ger relativt långa behandlingstider för kvinnorna, upp till arton månader. Antalet platser i huvudbyggnaden där gästen bor under först skedet av behandlingen är elva, det finns även ett utslussboende med åtta platser. Kvinnorna delar oftast rum med varandra och de kommer ensamma till Rosen, det rör sig således inte om par- eller familjeterapi.

Det är också på sin plats att understryka att behandlingen inte är manualstyrd, gästerna går inte omkring med en pärm under armen, betoningen av det egna ansvaret i boendet fungerar i sig som en del av behandlingen.

2. Teori

Hjälp- och förändringsprocesser

I boken *Hjälpprocesser i socialt arbete* tar Bengt Carlsson upp vad som krävs för att få en välfungerande hjälpprocess från första initiativet (oberoende av vilken som tar det) och sedan

vidare under hela processen. Exempelvis måste det finnas en ömsesidig respekt i relationen mellan klient och behandlare, tillit till varandra samt en tillåtande miljö där individen får möjlighet att testa nya beteenden och att aktivt påverka sin egen hjälpprocess (Carlsson, 2005, s. 11, 230). För att individen ska kunna påverka är det viktigt att han eller hon får insyn i vad som sker och blir informerad om de olika alternativ som finns. Ibland krävs det dock att behandlaren fattar ett beslut som ur klientens perspektiv är missgynnande för denne. Beslutet ger hjälp på sikt och tas för att hans eller hennes process ska gå framåt. Metoden som används bör kräva båda parter engagemang, detta stärker klientens tilltro både till sin egen hjälpprocess och till behandlaren (ibid. s. 12).

Det professionella samtalet

När en individ, frivilligt eller genom tvång, söker hjälp är det viktigt att veta att den har föreställningar om exempelvis den professionelles utseende, vad han eller hon kommer att säga etc. Om den professionelle sedan inte införlivar dessa föreställningar påverkar det i sin tur bland annat vad individen tolkar in av situationen, hur den bemöter hjälparen och hur tillvida individen känner tillit till denne eller ej. Gordan menar i sin bok *Professionella möten*, att det är av vikt att som hjälpare tänka på bland annat språkbruk, kroppsspråk och bemötande för att skapa en god relation till klienten. Yttre faktorer som påverkar är mötesplats – är den neutral för båda eller är den på någons "hemmaplan", hur påverkar det maktbalansen?, det eventuella väntrummet – varmt och välkomnande eller institutionslikt och kallt, vad säger det om den professionelles människosyn?, hjälparens klädsel – personliga kläder eller läkarrock? (Gordan, 2004, s. 29-41). Något som har positiv inverkan på relationen, är om terapeuten har haft liknande upplevelser som klienten, känslan av att "någon förstår mig" och "jag är inte ensam" är viktiga (Carlsson, 2005. s. 134 & Gordan, 2004 s. 128). Terapeuten föregår då med gott exempel för klienten och blir en förebild. Om terapeuten inte skulle ha några sådana liknande händelser är inlevelseförmågan av största vikt för en god samtalsrelation (Gordan, 2004, s. 120). God inlevelseförmåga hjälper den professionelle att sakligt se över vad som krävs för att kunna hjälpa den hjälpsökande. Annat som har positiv inverkan är kravlös värme från den professionelles sida, respekt inför den som söker hjälp och äkthet (ibid. s. 126). Tänkvärt är också att Gordan låter läsaren förstå att en institution är en del av samhället och färgas och styrs av de ideologier som dominerar samhället i stort. Offentliga institutioner har ofta ett uppdrag och mål som styrs direkt av samhället genom sin politiska styrelse men även ett privat behandlingshem tar sig an ett uppdrag som i grunden vilar på politiska beslut. Även

värderingar och förväntningar styr institutionens mål och uppdrag som det uppfattas av dess medarbetare. Gordan nämner en frizon där mål och metoder kan utformas och att denna etableras av institutionen (ibid. s. 21). Det innebär att denna zon inte finns på förhand utan måste växa fram, mer eller mindre medvetet, i förhållande till institutionens omgivning.

Maktaspekter i socialt arbete

Skau behandlar i *Mellan makt och hjälp* interaktionen mellan hjälpare och klient utifrån att den sker i spänningsfältet mellan makt och hjälp. Det är en interaktion på i grunden ojämlika villkor då en person som behöver hjälp (enligt sig själv eller andra) möter en person som ska hjälpa. Ofta är denna hjälpare företrädare för samhällets makt- och kontrollapparat vilket ytterligare förstärker ojämlikheten. Hjälparen har ett övertag i fråga om makt som grundar sig på denna ojämlika struktur (Skau, 2007, s. 37). Skau använder sig av ett maktbegrepp som ser makten som en värdeneutral resurs vilken avgör möjligheterna att få sin vilja igenom i ett socialt sammanhang (ibid. s. 35f.). Medvetenhet om denna ojämlikhet är viktig för en professionsutövare inom socialt arbete, då den behövs för att sätta sina klienters, och sina egna, reaktioner i en kontext. Skau menar att bristande medvetenhet eller insikt om spänningsfältets förhållanden i struktur och interaktion leder till feltolkning av klientens reaktioner och att detta är en självstärkande process i riktning mot än ojämlikare förhållanden (ibid. s. 79). Ett område för ojämlikhet är information eller kunskap. Hjälparen har exempelvis mer kunskap om klientens förhållande än klienten har om hjälparens förhållanden (ibid. s. 57) Detta leder in på hur mycket den professionelle delar med sig av till klienten. I den mån det sker i syfte att hjälpa klienten och det rör sig om bearbetade erfarenheter ser inte Skau det som problematiskt att dela med sig, vilket en strävan att inför klienten framstå som felfri är. Som hjälpare både kan och bör man utifrån detta använda sig av sina egna erfarenheter (ibid. s. 61ff.). Tyngdpunkten hos Skau är kränkning och hur dess strukturella förutsättningar ser ut. Hon hävdar dock med bestämdhet att det är den professionelles personliga ansvar att inte kränka och dessutom motverka och förebygga kränkning och maktmissbruk (ibid. s. 116). Detta är inget som sker med lätthet då det krävs att "*kritiskt granska själva grundvalen för den egna yrkesrollen och dess inneboende förväntan om makt över andra.*" (ibid. s. 115). Kränkningar menar hon vidare inte kan utgå från den kränkandes intention utan endast från upplevelsen hos den kränkte eller betraktaren (ibid. s. 100). Kränkning omfattar som begrepp ett brett spektrum av handling och underlåtenhet men centralt i begreppet är förödmjukandet (ibid. s. 90f.). Sammanfattningsvis ger Skau läsaren ett

uppförande perspektiv på makt i hjälparinteraktionen i och med att hon redogör för dess ojämlikhet och flertydighet.

3. Analys

I denna del tar vi upp tre teman som vi sedan belyser utifrån kurslitteraturen. Tyngdpunkten ligger i det ovan refererade, men förtydligas emellanåt av ytterligare hänvisning till litteraturen. Våra exempel från fältstudieplatsen är vaga vilket är ett medvetet val av hänsyn till gästernas integritet.

Det mest påtagliga intrycket av verksamheten på Kvinnohemmet Rosen är frånvaron av regler och förbud. Givetvis finns det regler och mycket är också förbjudet, men det är inte en framträdande del av varken den fysiska eller den sociala miljön. Makten finns dock i medvetandet hos gästerna utifrån tidigare erfarenheter, men exempelvis utskrivning är inget annat än ett sista alternativ på Rosen och absolut inget påtryckningsmedel. Genom att påvisa kontrasten mellan Rosens förhållningssätt och ett mer regelstyrt lägger personalen ett ansvar på gästerna, ett ansvar och förtroende som i längden skapar tillit. I linje med detta är miljön tillåtande och utbrott ses som en naturlig del och inte som behandlingsmotstånd. Den tillåtande miljön hjälper klienten att pröva nya beteenden utan att vare sig personalgruppen eller de andra gästerna värderar det. Fokus ligger på det positiva och detta har lett till att flera gäster skrivits in igen trots tidigare avbrott.

Vårt intryck är, utifrån de samtal vi hört och deltagit i, att detta uppfattas som nära nog unikt av både gäster och personal. Gordans resonemang om samhälleliga värderingar och förväntningar kontra institutionens frizon (Gordan, 2004, s. 21) är därför intressant. Rosens frizon är resultatet av en ytterst medveten strategi där föreståndaren under många år informerat om sitt synsätt och värnat sig mot angrepp från en omgivande behandlingskultur som inte sett med blida ögon på hennes verksamhet. Denna medvetna strategi har lett till att Rosen har möjlighet att skilja sig från mängden och bryta mot förväntningar på det sätt som anges i exemplet.

Utifrån det Skau skriver (Skau, 2007, s. 79) är det tydligt att personalen är medveten om sitt övertag i makt och att relationen dem och gästerna emellan har inslag av både makt och hjälp. Det är tydligt genom att de aktivt väljer att lägga undan vissa av de verktyg som ger dem övertaget, makten blir då vilande och tar inte onödigt stor plats i interaktionen mellan

behandlare och gäst. Förståelsen för att gästerna reagerar utifrån sina förväntningar baserade på sina erfarenheter och inte på behandlaren i sig är en förutsättning för den tillåtande miljön. Här vänds den ovan angivna processen mot ett ojämlikare förhållande till en process som går mot ökad trygghet och tillit.

Terapeuterna som jobbar på Rosen har egen erfarenhet av missbruk och delar ofta med sig av sina upplevelser både av missbrukslivet och olika behandlingar som de både fullföljt utan resultat och ibland avbrutit. Gästerna får möjlighet att känna igen sig i terapeuternas och de andra gästernas erfarenheter, genom terapeuten ser gästerna att det finns hopp, livet kan bli bra trots en brokig bakgrund. Gästerna kan berätta om sina upplevelser utan att känna sig ensamma då någon av terapeuterna varit med om liknande händelser och delar med sig av sina erfarenheter trots dess allvar med glimten i ögat. Detta påvisar än en gång att det finns en tillåtande miljö där det är möjligt för gästerna att pröva nya beteenden, detta gör, i sin tur, att respekten mellan de inblandade individerna ökar, då ingen värdering läggs i varandras upplevelser. Något som vi tidigare nämnt som både Gordan och Carlsson tagit upp som viktiga delar för en god behandling. Gordan berör detta i samband med empati och menar att erfarenheter kan öka förmågan att förmedla genuin förståelse (Gordan, 2004, s. 128). Carlsson påtalar att likheter gör det lättare att komma fram till en gemensam problemdefinition (Carlsson, 2005, s. 134). Samtidigt gör terapeuterna klart att de inte är under behandling och del i gruppen på det sättet, de drar en gräns mellan personligt och privat. Skau berör också detta tema och uttrycker sammanfattningsvis att hjälparen inte bara kan utan bör använda sig av sina egna erfarenheter. Dessa skall dock vara bearbetade för att inte bli en belastning i stället för en resurs i arbetet (Skau, 2007, s.64). När personalen sätter gränser är det sista ytterst relevant då gäster ibland kan försöka få gruppen att handla om terapeuten. Detta i syfte att få kontroll genom att sätta stopp för en påbörjad process. Gruppen används i sin tur för att spegla gästernas beteenden och reaktioner. De återberättar vad de ser, vad de hör och vad de känner. Detta för att gästen ska få möjlighet att komma till nya insikter om sitt beteende och destruktiva livsmönster och lära sig att tänka nya tankar. Föreståndaren trycker även på att gästerna alltid har ett val och att det är upp till de att välja att vara i behandling och att det är upp till de vad de vill göra med tiden de har på Rosen.

Något vi har mött på Rosen är gästernas känslomässiga reaktioner på ett maktmissbruk och kränkningar från myndighetspersoners sida. Även personalen och vi reagerade på hur krav, som tycktes oförklarliga utifrån myndighetens ansvarsområde, ställdes på klienter, där lydnad

stod som villkor för viss annan hjälp eller beslut i frågor som inte var relaterade till kraven. Som kontrast till det ovanstående exemplet kan en relation mellan en av gästerna och dennes socialsekreterare nämnas. De hade arbetat igenom sin relation under många år och var medvetna om varandras utgångspunkter vilket ledde till stor tillit dem emellan.

I ovanstående styckes första del är förödmjukandet tydligt. Det som ger förutsättningarna för detta förödmjukande, och därigenom kränkningen, är den stora ojämlikheten i relationen och det förhållande att den professionelle tycks antingen omedveten om problematiken eller ser det som oproblemiskt. Skau betonar det personliga ansvaret för att undvika kränkningar och maktmissbruk (Skau, 2007, s. 116). Frågan vi ställer oss är om den professionelle kan vara omedveten om bristerna i relationen? Hur kan den professionelle undgå att se att relationen inte bär? Skau tar, i inledningen av sitt kapitel om hur ett motverkande av att hjälpare kränker ska kunna komma till stånd, upp att det är förståeligt med ett motstånd mot att motarbeta kränkningar inom hjälpsprofessioner. Det är viktigt att alltid se över grunderna för sin egna yrkesroll samt vilka föreställningar gällande makt som finns och i möjligaste mån motverka dessa (ibid. s. 115).

4. Diskussion

Jonas del

Kurslitteraturen har gett mig en del nya tankemodeller att använda i förhållande till makt i relationer syftande till människoförändring. Även om maktaspekterna framträder tydligast hos Skau, i och med hennes fokus på kränkningar, är makt och motstånd centralt också i de bägge andra perspektiven. Det i litteraturen som gett mig mest är tveklöst uppmaningen att ta ett personligt ansvar även för att motverka andras kränkningar, tack Greta Marie Skau! Från fältstudierna tar jag med mig en mängd tankar om behandlingsarbete men också personliga erfarenheter från gruppterapin som gjort att jag har en bättre förståelse för mina egna reaktioner. De mest framträdande tankarna handlar om modet att våga se individerna och också verkligen behandla individerna som sådana. Detta står i stark kontrast till mina tidigare erfarenheter där struktur och princip fått gälla inte bara före person men också på individens bekostnad.

Lindas del

Jonas Godin & Linda Kristoffersson (Kvinnohemmet Rosen)
Fältförlagda studier 7,5 HP

Monica Andersson, Katrin Cidrér, Hjördis Flodström Enquist och Barbro Josefsson

Mina lärdomar från Rosen har varit många, men det är svårt att beskriva alla med ord då många består av rent känslomässiga lärdomar. Något som dock har varit väldigt intressant att se är hur en välfungerande personalgrupp ser ut. Där ärligheten har en central roll och kommunikationen är det väsentliga. Detta är något som tidigare arbetsplatser har strävat efter, men inte lyckats uppnå på samma sätt som Rosen. Genom att ha läst litteraturen har jag klarare kunnat se hur terapeuterna mött klienterna där de är just nu och jag har även tydligare kunnat urskilja vad Rosen har tagit tillvara på gällande exempelvis det professionella samtalet. Hur det är viktigt att inte lägga någon värdering i de erfarenheter som gästerna har, att det är mer betydelsefullt att stärka och få de att kunna lita till sin egen förmåga. Detta är något som jag tycker är viktigt för alla relationer! Något jag hade kunskap om redan tidigare, men som tiden på Rosen påvisat ytterligare, är att ett behandlingshem bör ha en tillåtande miljö. Jag fick se hur det fungerar i praktiken och vilka möjligheter det ger gästerna. Exempelvis får de möjligheter att bygga relationer till andra kvinnor som varit med om liknande händelser, kvinnor de annars inte sett för det de är utan som rivaler och konkurrenter. Jag har som sagt lärt mig oerhört mycket av personalen, men lärdomarna kommer framförallt av tjejkvinnorna både under gruppterapin och utanför. Jag är otroligt tacksam för tiden på Rosen!

Referenslista

- Carlsson. B. (2005) *Hjälpprocesser i socialt arbete*, Lund: Studentlitteratur
- Gordan. K. (2004) *Professionella möten. Om utredande, stödande och terapeutiska samtal*, Stockholm: Natur och Kultur
- Karlsson. L-B. (2010) *Tryggare än så här kan det inte vara – en kvalitativ studie av Kvinnohemmet Rosen*, Gävle: FoU Välfärd Region Gävleborg och Högskolan i Gävle
- Skau. G-M. (2007) *Mellan makt och hjälp. Om det flertydiga förhållandet mellan klient och hjälpare*, Malmö: Liber